

A photograph of children playing in a pond. A girl in the foreground is jumping over a stone, while other children are further back on the stone path. The background shows a residential area with houses and trees under a blue sky with white clouds.

Gezondheid voor iedereen

Volksgezondheidsbeleid Utrecht
2019 - 2022

Gemeente Utrecht

Voorwoord

Onze stad barst van de gezonde ideeën. Dagelijks zie ik prachtige initiatieven van scholieren, wijkbewoners, ondernemers, gezondheidsprofessionals die allemaal op hun eigen manier een bijdrage leveren aan gezond leven in de stad. De moeder-baby groepen in Overvecht zijn daarvan een voorbeeld. Of het voedselbos rondom Metaal Kathedraal. Het zijn de bouwstenen voor een gezonde stad met gezonde inwoners.

Het gaat goed met de gezondheid van de meeste Utrechtse. Maar we weten dat dit niet voor iedereen vanzelfsprekend is en dat we soms iets extra's moeten organiseren.

Deze nieuwe nota volksgezondheid geeft de speerpunten voor de komende jaren. We gaan als gemeente sterker inzetten op een gezondere leefomgeving, omdat we weten dat daar winst te behalen valt. Want daar doen we het voor: gezondheids-winst voor alle mensen, zodat iedereen gezond kan leven in onze prachtige stad.

We weten ook dat we alleen samen echt stappen kunnen zetten om gezond stedelijk leven voor iedereen bereikbaar te maken. Ik wil met deze nota een verschil maken.

Alle inwoners en organisaties die hebben meegewerkt aan de totstandkoming van deze nota wil ik bedanken voor hun bijdrage. En ik kijk uit naar het vervolg van onze samenwerking.

2

Wethouder Victor Everhardt

Inhoudsopgave

- **Inleiding** - 4
- **Ambitie en uitdagingen** - 8
- **Gezondheid voor iedereen: vijf speerpunten** - 10
- **Uitgangspunten** - 12
- **Gezonde leefomgeving** - 16
- **Gezond en veilig opgroeien** - 21
- **Gezond gedrag** - 24
- **Gezond rondkomen** - 29
- **Gezond werkgeverschap** - 32
- **Verkennen en vooruitkijken** - 35
- **Betekenisvol sturen, evalueren en verantwoorden** - 41
- Bijlage 1 - Bewaken, beschermen en bevorderen van de gezondheid** - 45
- Meer informatie** - 46
- Colofon** - 48

Inleiding

Gezondheid is van grote waarde. Voor mensen persoonlijk en voor de stad als geheel. Het heeft daarmee een sterke publieke waarde in zich. Het behalen van gezondheidswinst (het verbeteren van de gezondheid) vraagt om een gezamenlijke inspanning van iedereen in de stad. Gezond stedelijk leven voor iedereen is daarin de ambitie. Onze groeiende stad biedt kansen en uitdagingen voor de gezondheid van Utrechters van vandaag, morgen en overmorgen. Hoe we als gemeente Utrecht met die kansen en uitdagingen omgaan, beschrijven we in deze Nota Volksgezondheid 'Gezondheid voor iedereen'.

4

Vanuit de Volksgezondheidsmonitor Utrecht (VMU)¹ weten we dat het over het algemeen goed gaat met de gezondheid van de Utrechters. Tegelijk zien we dat er gezondheidsverschillen zijn in de stad, verschillen tussen mensen, verschillen tussen wijken. We blijven ons daarom inzetten om ervoor te zorgen dat juist mensen voor wie gezondheid minder vanzelfsprekend is, gezondheidswinst kunnen boeken. De aandacht gaat daarbij ook naar zaken die een grote ziektelast en sterfte veroorzaken: roken, ongezonde voeding en ongezond milieu. De effecten hiervan op de gezondheid zijn groot. We weten dat ongezond gedrag mede veroorzaakt wordt door onderliggende factoren zoals geldzorgen of stress. In de stedelijke aanpak richten we ons ook op deze onderliggende factoren.

De Wet publieke gezondheid² vraagt gemeenten eenmaal in de vier jaar lokaal volksgezondheidsbeleid vast te stellen. Met deze nota voldoen we aan deze wettelijke eis. Daarnaast wordt het Volksgezondheidsbeleid Utrecht onderdeel van de Omgevingsvisie Utrecht³.

Gemeentelijk beleid biedt veel kansen om de gezondheid van Utrechters positief te beïnvloeden en daarmee gezondheidswinst te boeken. We willen kansen benutten door gezondheid te koppelen aan gebiedsontwikkeling, duurzaamheid, mobiliteit en sociale- en economische ontwikkelingen. We beschrijven welke stappen we zetten om gezondheidswinst te behalen en de publieke waarde gezondheid te versterken. Ook besteden we aandacht aan evalueren en verantwoorden. We bouwen daarmee voort op eerder Volksgezondheidsbeleid.

Samenwerken aan publieke waarde

Werken aan de publieke waarde gezondheid doen we samen met inwoners, professionals en vrijwilligers van maatschappelijke partners, ondernemers en kennisinstellingen in Utrecht. Dit gebeurt op stedelijk-, wijk- en buurtniveau. Dit doen we bijvoorbeeld met de Gezonde wijkallianties. Ook het Gezondheidspact Utrecht is hierbij een instrument. We delen de ambitie 'gezond stedelijk leven voor iedereen' ook met partners in de regio in de Health Hub⁴, nationaal via bijvoorbeeld onze betrokkenheid bij het Preventieakkoord⁵ en internationaal als lid van het European Healthy Cities Network⁶ van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO). We zien die ambitie ook in de Global Goals⁷, de opgaven voor een sociale en duurzame wereld.

Gezondheidspact

Het Gezondheidspact is een extra impuls voor de Utrechtse beweging naar gezond stedelijk leven voor iedereen. In Utrecht gebeurt al veel op het gebied van gezondheid, er zijn prachtige initiatieven en projecten van inwoners, professionals en ondernemers. Het Gezondheidspact Utrecht biedt een dynamisch en groeiend netwerk voor de stad. Iedereen die dat wil, kan bij dit netwerk aansluiten om een bijdrage te leveren, samen te werken, elkaar te inspireren en van elkaar te leren. Er valt nog veel te winnen als we initiatief, kennis, kunde en krachten bundelen. Zo vergroten we samen de (impact op) gezondheid in deze stad. Inwoners, professionals, vrijwilligers, initiatiefnemers, ondernemers, gemeente, bedrijven, instanties: iedereen levert een bijdrage!

Inzet Volksgezondheidsbeleid 2019-2022

Om de gezondheidswinst te vergroten, versterken we onze basisdienstverlening, vernieuwen we onze aanpak op vijf speerpunten en verkennen we een aantal onderwerpen die nu en in de toekomst relevant zijn.

De basis op orde

De basistaken die Volksgezondheid Utrecht uitvoert zijn de Jeugdgezondheidszorg met onder andere het vaccinatiebeleid voor kinderen in de stad, de Inspectie Kinderopvang, de sociaal medische zorg aan Utrechters in een zeer kwetsbare situatie en het monitoren van de volksgezondheid. We versterken deze basis door hierin te vernieuwen en te anticiperen op maatschappelijke ontwikkelingen. Bij de uitvoering van de Wet publieke gezondheid continueren we de relatie met de GGD regio Utrecht voor de uitvoering van regionaal georganiseerde basistaken, zoals bestrijden van infectieziekten en reizigersgeneeskunde. Samen met de GGD regio Utrecht werken we samen in het centrum seksuele gezondheid, met als doel preventie en opsporing van seksueel overdraagbare aandoeningen.

Speerpunten

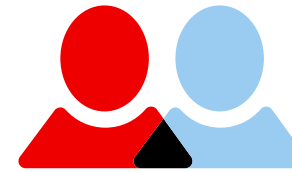
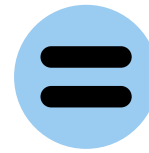
We zetten deze beleidsperiode in op de volgende speerpunten die extra gezondheidswinst helpen realiseren: gezonde leefomgeving, gezond en veilig opgroeien, gezond gedrag, gezond rondkomen en gezond werkgeverschap.

Verkennen en vooruitkijken

De stad is doorlopend in ontwikkeling en we weten dat werken aan gezondheid en preventie een lange adem vraagt. Daar willen we op anticiperen met het oog op de gezondheid van de Utrechters van overmorgen. We gaan een aantal thema's verder verkennen. Dit zijn: gezondheids(zorg)voorzieningen online en offline, mentale veerkracht, toekomst van sociaal medische zorg aan Utrechters in een zeer kwetsbare positie, gezond oud worden en kennis over gezondheid.

Gezondheid voor iedereen

VOLKSGEZONDHEIDSBELEID
UTRECHT 2019 - 2022

UITGANGSPUNTEN

WE BENADEREN
GEZONDHEID
BREED EN POSITIEF

WE ZETTEN
IN OP
KANSENGELIJKHEID

IEDEREEN
LEVERT
EEN BIJDRAGE

BASISTAKEN

GEMEENTE UTRECHT VOLKSGEZONDHEID

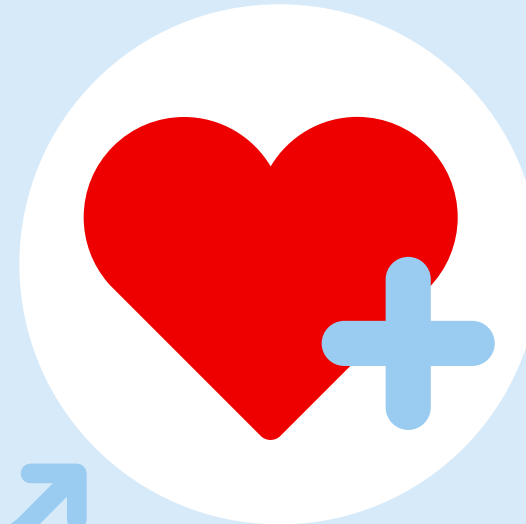
- Jeugdgezondheidszorg
- Zorg voor kwetsbare inwoners
- Inspectie kinderopvang
- Preventie en gezondheidsbevordering
- Onderzoek en beleid

GGDrU

- Infectieziektebestrijding
- Reizigerszorg
- Medische milieukunde
- Seksuele gezondheid
- Forensische zorg
- TBC-bestrijding
- Psychosociale hulp en onderzoek na ramp/crisis

SPEERPUNTEN

GEZONDE LEEFOMGEVING
GEZOND EN VEILIG OPGROEIEN
GEZOND GEDRAG
GEZOND RONDKOMEN
GEZOND WERKGEVERSCHAP

GEZONDHEIDSWINST

VERKENNEN EN VOORUITKIJKEN

Gezondheids(zorg)voorzieningen online en offline
Mentale veerkracht
Toekomst van sociaal medische zorg aan Utrechters in een kwetsbare positie
Gezond oud worden
Kennis over gezondheid

Ambitie en uitdagingen

We willen dat mensen op een prettige, gezonde manier in deze groeiende stad kunnen wonen, werken en leven. Veel inwoners zijn bewust bezig met hun eigen gezondheid, in een wijk waarmee zij zich verbonden voelen en zich veilig voelen. Maar dat is niet voor iedereen vanzelfsprekend. Zorgen over bijvoorbeeld werk, inkomen, mantelzorg of een gemis aan sociale contacten kunnen veel aandacht opeisen. Die zorgen krijgen dan een hogere prioriteit dan 'gezond leven'. Ook is de leefomgeving van mensen van invloed op hun gezondheid. We willen alle inwoners gelijke kansen bieden op gezond stedelijk leven, door rekening te houden met hun persoonlijke omstandigheden en vaardigheden.

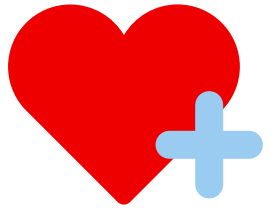
Onze stad groeit. In 2018 begroetten we de 350.000ste inwoner en de bevolking stijgt de komende jaren verder naar ruim 430.000 inwoners in 2030. Dat brengt kansen en uitdagingen met zich mee. De bevolkingsgroei vindt plaats binnen de bestaande grenzen van de stad. Dat heeft invloed op de gezondheid van onze inwoners. Over het algemeen gaat het goed met de gezondheid van de Utrechter. Het Utrechts Gezondheidsprofiel 2018⁸ laat zien dat de gemiddelde levensverwachting stijgt en dat de meeste inwoners de eigen gezondheid als goed beoordelen. We zien ook groepen inwoners en wijken en buurten met grotere gezondheidsrisico's. Uit de VMU blijkt dat de gezondheidsrisico's het hoogst zijn bij mensen met een opleiding tot en

met vmbo niveau. Bij mensen met als hoogst behaalde diploma havo, vwo of mbo, zien we een toename van de stapeling van problematiek. Jongvolwassenen en jonge ouders ervaren meer mentale druk en onder alle groepen neemt de eenzaamheid toe. Landelijk zien we onder invloed van het Nationaal Preventieakkoord een grotere aandacht voor preventie en de leefstijlthema's gezond bewegen, voeding, roken en alcoholgebruik. In Utrecht gaan we een stap verder door in te spelen op de onderliggende factoren van gedrag. We zetten in op het behalen van gezondheidswinst bij het werken aan de verschillende maatschappelijke opgaven in de stad.

In het volgende hoofdstuk beschrijven we hoe we op vijf specifieke terreinen gezondheidswinst voor iedereen willen behalen.

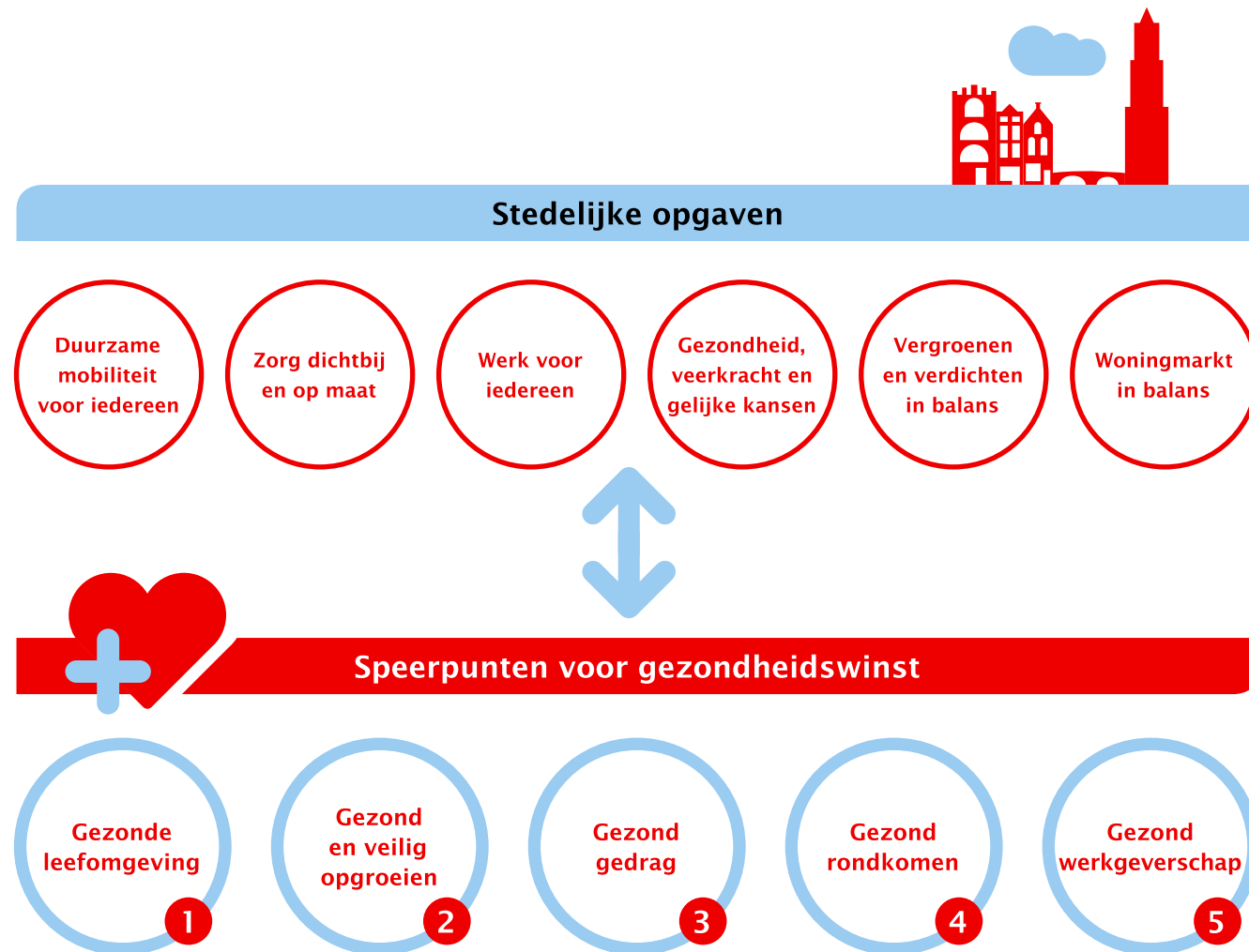

Gezondheid voor iedereen: vijf speerpunten

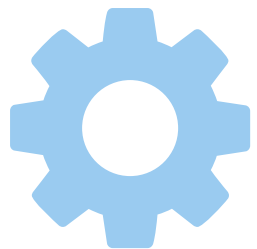
In Utrecht streven we naar 'gezond stedelijk leven voor iedereen'⁹. Hiervoor werken we samen met partners in de stad aan meerdere maatschappelijke opgaven. In ons Volksgezondheidsbeleid hebben we vijf speerpunten gekozen waar we de meeste gezondheidswinst verwachten te behalen en waar we de aandacht voor gezondheid in de maatschappelijke opgaven versterken.

De keuze voor deze speerpunten is gemaakt op basis van de volgende overwegingen:

- Er is potentieel voor gezondheidswinst vanwege omvang van de risicogroep of maatschappelijke kosten op korte en lange termijn
- Er zijn inzichten over hoe je de problematiek positief kunt beïnvloeden.
- Partners hechten voldoende waarde aan het speerpunt om de krachten te bundelen.
- Het is mogelijk om (samen met partners) invloed uit te oefenen

Oftewel: rendement, legitimiteit en betrokkenheid van de waardendriehoek¹⁰ van het Instituut voor publieke waarden.

Uitgangspunten

In dit hoofdstuk werken we de drie uitgangspunten van het Volksgezondheidsbeleid uit. De uitgangspunten zijn:

12

**WE BENADEREN
GEZONDHEID
BREED EN POSITIEF**

**WE ZETTEN
IN OP
KANSENGELIJKHEID**

**IEDEREEN
LEVERT
EEN BIJDRAGE**

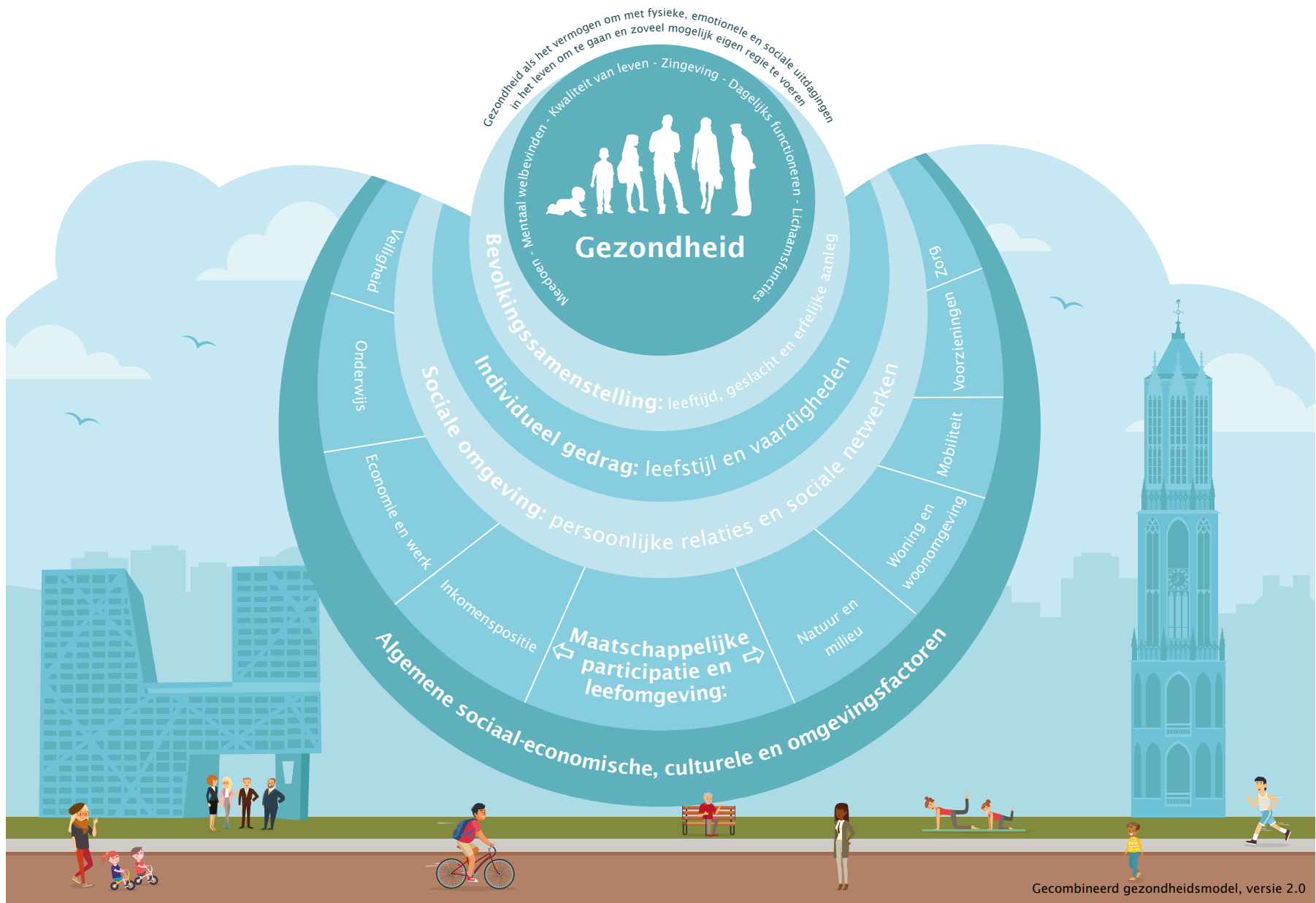
We benaderen gezondheid breed en positief

In ons beleid en de uitvoering daarvan passen we een brede en positieve benadering van gezondheid toe, waarin de persoon centraal staat. Gezondheid zien we als het vermogen om te gaan met de fysieke, emotionele en sociale uitdagingen van het leven. Gezondheid bestaat uit veel verschillende aspecten en we sluiten aan bij wat mensen zelf belangrijk vinden bij gezondheid. We gaan uit van wat de persoon wél kan en bieden hulp waar nodig. Dit zijn dezelfde principes die wij ook in de Wet Maatschappelijke Ontwikkeling hanteren.

Naast persoonskenmerken, basisvaardigheden, zelfcontrole en overtuigingen hebben levensomstandigheden en –gebeurtenissen invloed op het vermogen van mensen om te handelen naar wat nodig is. Denk bijvoorbeeld aan op tijd hulp vragen bij financiële problemen of aan gezonde keuzes maken terwijl je blootstaat aan ongezonde verleidingen. In een rapport¹¹ van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) is dit gevat in het woord ‘doenvermogen’, als realistische kijk op zelfredzaamheid. We houden rekening met de belastbaarheid van mensen

en de toegang tot informatie, zodat we beter in staat zijn gezondheidswinst voor iedereen te behalen.

In de aanpak kiezen we voor een brede benadering van gezondheid. We werken aan de gezondheid van Utrechters via ruimtelijke ordening, sociale maatregelen en economische omstandigheden, veiligheid, werk en activering. Dit sluit goed aan bij het concept positieve gezondheid¹² waar gezondheid gaat over: lichamelijke gezondheid, dagelijks functioneren, mentaal welbevinden, zingeving, kwaliteit van leven en sociaal maatschappelijk participeren.

We zetten in op kansengelijkheid

We zetten in op het verbeteren van de gezondheid van alle Utrechters. Om gezondheid voor iedereen bereikbaar te maken is maatwerk nodig. We geven aandacht aan Utrechters die iets anders, meer of extra nodig hebben om zich gezond te voelen. Niet voor ieder hetzelfde, maar voor ieder het zijne. Voldoende kwaliteit van bestaan door goed onderwijs, een plek om te wonen, kansen op werk, een zinvolle dagbesteding en toegang tot zorg is de basis. Het gaat in het leven echter niet alleen om materiële zaken; mensen willen ook gezien worden en een basaal gevoel van onderlinge verbondenheid is essentieel ('Wat is er mis met maatschappelijke scheidslijnen'¹³ WRR). De inzet op kansengelijkheid sluit aan bij het internationale streven naar 'Health equity in all policies', als volgende stap op 'Health in all policies'.

Equality

Equity

Iedereen levert een bijdrage

Gezondheid is een publieke waarde waar partijen in de stad, wijk en buurt een bijdrage aan leveren. Dit doen Utrechters zelf en ook gezondheidsprofessionals, vrijwilligers(organisaties), bedrijven, kennisinstellingen en de overheid. Iedere bijdrage telt en is uniek. We werken vanuit vertrouwen en in verbinding met elkaar. Betrokkenheid bij het maken en uitvoeren van plannen leidt tot verbinding en vergroot de kans op succes. We zijn van elkaar afhankelijk en samen kunnen we echt het verschil maken in de gezondheid van de stad. Daarom werken we intensief samen op stedelijk-, wijk- en buurtniveau, ieder vanuit zijn eigen rol. Deze samenwerking zien we in onder andere de 'Health Hub Utrecht' en de Gezonde wijkallianties. Met het Gezondheidspact Utrecht brengen we dit verder.

Gezonde leefomgeving

Duurzame
mobiliteit
voor iedereen

Vergroenen
en verdichten
in balans

Woningmarkt
in balans

Ambitie

De leefomgeving van Utrechters is zo ingericht dat gezond leven gemakkelijk is, de druk op gezondheid zo laag mogelijk is en dat mensen zich prettig voelen.

Verbindingen

- Woonvisie Utrecht¹⁴
- Stadsakkoord Wonen (in voorbereiding)
- Omgevingsvisie Utrecht 1.0¹⁵
- Samen voor Overvecht¹⁶
- Ruimtelijke strategie Utrecht 2040¹⁷
- Actieplan Voetganger 2015-2020¹⁸
- Actieplan geluid¹⁹

Waarom?

- Utrechters geven aan een gezonde leefomgeving belangrijk te vinden. Uit onderzoek weten we dat de fysieke omgeving invloed heeft op de gezondheid van mensen. Zo blijken milieu-factoren een belangrijke bijdrage aan ziekte en sterfte te leveren. Een ongezond milieu, en dan vooral luchtverontreiniging, draagt bij aan de ziektelast en leidt landelijk tot 12.800 sterftegevallen per jaar (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu [RIVM], 2018²⁰). De omgeving kan ook een positieve invloed hebben. Zo blijkt de aanwezigheid van groen goed voor de gezondheid van mensen. Het leidt tot een beter ervaren gezondheid, verlaagt sterfte en voorkomt ziekte (WHO, 2016²¹).
- De openbare ruimte in Utrecht wordt drukker en schaarser. Dit komt door de groei van het aantal inwoners en de keuze om deze groei binnen de stadsgrenzen op te vangen. De druk op de gezonde leefomgeving neemt hierdoor toe en vraagt om heldere keuzes. In een gezonde stad is ruimte nodig voor gezondheidszorgvoorzieningen, sportlocaties, scholen, parken en speelruimtes, naast ruimte voor woningen, winkels, ontmoetingsplekken, werkplekken en horeca.
- Een gezonde leefomgeving is ook een omgeving waar gezond voedsel beschikbaar is. Ongezonde voeding draagt 8,1% bij aan de ziektelast en leidt landelijk tot 12.900 sterftegevallen per jaar (VTV 2018, RIVM²²).
- We zien gezondheidsverschillen tussen de verschillende Utrechtse wijken. Mensen met een minder goed ervaren gezondheid wonen veelal in wijken die minder goed scoren op omgevingskenmerken. Voorbeelden hiervan zijn: algemeen buurtoordeel, onveiligheidsgevoelens en perceptie van de woonomgeving.
- Kinderen spelen minder vaak en minder lang buiten: 18% speelde in 2006 minder dan 1 uur per dag buiten. In 2014 is dit aandeel gestegen tot 24%. Kinderen spelen in stedelijk gebied gemiddeld twee uur minder lang buiten dan kinderen in niet-stedelijke gebieden. (Gezondheidsenquête, CBS i.s.m. RIVM, 2016. Bewerking: Mulier Instituut, 2017²³).

DRUK OP GEZONDHEID

Iedereen die in Utrecht woont en/of werkt heeft recht op gezonde lucht. De lucht in Utrecht is nu niet gezond. Stoffen als roet en fijnstof schaden de gezondheid van onze inwoners, zeker die van kinderen, ouderen en mensen met longziekten. Samen pakken we de oorzaken aan. Dat doen we als gemeente door het nemen van diverse maatregelen²⁴.

Ook stimuleren en faciliteren we waar nodig initiatieven. Elk bedrijf en elke inwoner kan op zijn eigen manier een bijdrage leveren aan gezonde lucht. Als stad kunnen we het niet alleen, we zoeken samenwerking met de regio, het Rijk en op internationaal niveau. We verbeteren voortdurend de luchtkwaliteit. We willen vóór 2030 de WHO-advieswaarden²⁵ halen en het aandeel roet en fijnstof blijvend verminderen.

Binnenstedelijke verdichting brengt gezonde kwaliteiten met zich mee zoals het behoud van groen om de stad en autoluwe wijken die actieve mobiliteit en ontmoeting stimuleren en daarmee bijdragen aan gezondheid. Binnenstedelijke verdichting biedt ook mogelijkheden voor gemengd wonen en het vergroten van het aandeel sociale en midden-huur in de stad. Aan de andere kant ontstaat met name rond drukke wegen een dilemma tussen gezonde lucht en minimale geluidsbelasting enerzijds en verdichting anderzijds. Uit onderzoek blijkt dat de afstand tot de weg en de intensiteit van het wegverkeer een belangrijke rol spelen als het gaat om negatieve gezondheidseffecten. Daarom adviseert de GGD om een afstandscriterium in acht te nemen (zie: GGD richtlijn medische milieukunde, 2018 ²⁶). We kiezen ervoor om idealiter geen nieuwe woningen binnen 100 meter van een auto-snelweg te realiseren. We dagen de markt uit om in nieuwe gebiedsontwikkelingen aan drukke binnenstedelijke wegen (> 10.000 voertuigen per etmaal), waarover nog geen bestuurlijke afspraken zijn gemaakt, met (innovatieve) maatregelen te komen die de gezondheidseffecten door luchtverontreiniging en geluidbelasting minimaliseren met behoud van een goed binnenmilieu en een prettige woon- en verblijfskwaliteit.

In nieuwe tenders waarderen we het onderdeel gezonde leefomgeving hoger dan voorheen. Bij particuliere initiatieven sturen we binnen de mogelijkheden actief op een gezonde leefomgeving. Ook zetten we in op andere maatregelen aan de bron die een structureel positief effect zullen hebben op het leefklimaat.

Te denken valt aan zero-emissie in de milieuzone, uitbreiding van de milieuzone en het anders organiseren van vuurwerk en houtstook. Daarnaast onderzoeken we met de bouwsector maatregelen om de uitstoot van mobiele werktuigen te beperken. (Zie: Raadsbrief Maatregelenpakket voor gezonde lucht, mei 2019 ²⁷).

Ook geluid heeft invloed op de gezondheid van mensen. We werken daarom toe naar normen die op gezondheid zijn gebaseerd. We zijn ambitieus. Concreet vertaalt zich dit in een lokale ambitiewaarde van 63 dB voor nieuwe situaties langs wegen en spoorwegen (dit is 5 dB lager dan de wettelijke grenswaarde²⁸). Ook beschermen we stille plekken. In dit licht staan we geen horecavoorzieningen toe in stille hofjes en rustige woonstraten. Naast het geluidsniveau is ook de beleving van geluid relevant. Bij de inrichting van de omgeving kunnen we het ervaren geluid verbeteren (soundscaping). Dit doen we door bijvoorbeeld een logische ordening van drukke en stille functies en door geluidsbronnen uit het zicht te houden.

We zorgen dat nieuwe wegen, woningen en kantoren, niet leiden tot een hogere druk op gezondheid door bijvoorbeeld een slechtere lucht- of geluidskwaliteit. Als dat toch zo is, dan compenseren we de extra druk door aanvullende maatregelen zoals een geluidsluwe zijde en extra groen.

We nemen passende maatregelen om de gevolgen van klimaatverandering zoals hittestress te beperken. Dat doen we door bijvoorbeeld meer kleinschalig -, horizontaal - (daken) en verticaal (gevels) groen te realiseren en door bij de ruimtelijke inrichting te zorgen voor meer plekken voor verkoeling, zoals bomen.

Bij een aanbesteding of gunning van ruimtelijke plannen nemen we relevante gezondheidsaspecten op. Deze gezondheidsaspecten vloeien voort uit het volksgezondheidsprofiel, de milieukwaliteit, de kwaliteit van de omgeving en de initiatieven van partners en bewoners in het betreffende gebied. Ontwikkelaars tonen aan hoe zij met hun ontwikkeling bijdragen aan de geselecteerde gezondheidsaspecten.

We verkennen de invulling van de gemeentelijke advisering over luchtkwaliteit, temperatuur en luchtvochtigheid binnen woningen en gebouwen. We werken eraan om een gezond binnenmilieu op te nemen als aanbestedingseis.

GEZOND LEVEN IS GEMAKKELIJK

We zorgen dat maatschappelijke voorzieningen voor onderwijs, welzijn, cultuur, spelen, sporten, bewegen en ontmoeten meegroeien met de stad. Dit geldt ook voor voorzieningen voor gezondheid, zorg en ondersteuning.

We geven bij het inrichten van de openbare ruimte de voetganger en de fiets vaker voorrang en meer ruimte. Het openbaar vervoer wordt een aantrekkelijk alternatief door betere bus-, tram- en treinverbindingen. Nieuwe woonwijken ontwerpen we zo dat de auto minder nodig is.

We ontwerpen de openbare ruimte voor iedereen zo dat deze speelbaar is en uitnodigt om te bewegen, te sporten, te verblijven en te ontmoeten. We zetten daarbij extra in op het realiseren van voldoende en gevarieerde plekken voor jongeren (12-18 jaar).

We werken aan een omgeving waar Utrechters gemakkelijk voedselkeuzes kunnen maken die gezond zijn voor mens, dier en milieu. In gebiedsontwikkelingen, omgevingsvisies, ruimtelijke plannen en tenders borgen we, waar mogelijk, gezond en duurzaam voedselaanbod in de omgeving".

JE VOELT JE PRETTIG

We werken aan een evenwichtige balans tussen wonen, werken en recreëren. Zo is er ruimte voor groen, water, er is ruimte om te spelen, te ontmoeten en te bewegen. Dit betekent ook dat in de stad voldoende ruimte is om te recreëren in de buurt. Er zijn voldoende (maatschappelijke) voorzieningen en er is aandacht voor diversiteit in functies van de openbare ruimte. Bij elke ruimtelijke ontwikkeling bespreken we deze balans en wegen we de diverse invalshoeken tegen elkaar af. De invulling verschilt per gebied en is maatwerk.

Bij ruimtelijke plannen benutten we de kennis die we hebben over de beleving, wensen, vragen en ideeën van bewoners over hun leefomgeving.

Bij het inrichten van gebieden hebben we oog voor biodiversiteit van planten, bomen, dieren en insecten. Hiermee dragen we bij aan de bescherming van soorten. Het versterkt ook de natuurbeleving, en daarmee indirect de gezondheid.

De aanwezigheid van groen is goed voor de gezondheid van mensen, en voor de biodiversiteit in de stad. Groene ruimtes nodigen uit tot bewegen, zorgen voor verkoeling, zijn belangrijk als recreatieve (ontmoetings-) ruimte en absorberen geluid. Daarom hanteren we het principe "groen, tenzij": we richten straten, pleinen, binnenterreinen, daken en gevels zo groen mogelijk in. Daarnaast stimuleren we de aanleg van groene ruimtes en beschermen we groene ruimtes bij ontwikkelplannen.

Elke Utrechter heeft de mogelijkheid om vanuit zijn woning een prettig ommetje te maken, want dat nodigt mensen uit tot meer bewegen en draagt bij aan ontmoeten.

We zetten in op kansengelijkheid, ook in de leefomgeving

We bestemmen geen nieuwbouw van voorzieningen langs drukke wegen voor groepen mensen die extra gevoelig zijn voor luchtverontreiniging (ouderen, mensen met een zwakke gezondheid (luchtweg- of hart/vaataandoening of suikerziekte) en kinderen van 0-18 jaar). Het gaat in de praktijk om scholen, kinderopvang en woon(zorg)voorzieningen. De grens die we daarbij hanteren is dat we nieuwbouw ten behoeve van deze voorzieningen niet in de eerstelijnsbebouwing realiseren binnen 50 meter van een drukke binnenstedelijke weg (>10.000 mvt/etm) of binnen 300 meter van een autosnelweg.

Voor bestaande voorzieningen die renovatie, aanbouw of vervangende nieuwbouw nodig hebben, al dan niet met een bestemmingsplanwijziging, onderzoeken we, in goed overleg met de vertegenwoordigers van de voorziening, of er een alternatieve locatie ruimtelijk en binnen de financiële kaders mogelijk is. Ook onderzoeken we of er reguliere maatregelen te treffen zijn om het binnenmilieu te verbeteren.

Voor bestaande scholen die geen renovatie of nieuwbouw hebben gepland, geldt de reguliere aanpak om het binnenmilieu van de scholen te verbeteren. Op die manier werken we aan het verbeteren van de gezondheid van gebruikers van zowel bestaande als nieuwe voorzieningen.

Voor tijdelijke schoolgebouwen en noodlokalen streven we er naar om ook aan het afstandscriterium te voldoen. Wanneer dit niet lukt, streven we naar een zo kort mogelijke overbruggingsperiode.

Bij bouwplannen dienen alle soorten woningen (sociale huur, midden huur, koopwoningen, etc.) in het plan een vergelijkbare lucht- en geluidskwaliteit te hebben.

Het binnenklimaat van nieuwe scholen voldoet aan klasse B van het Programma van Eisen Frisse Scholen 2015²⁹.

We werken aan leefbare en gemengde wijken. Dit doen we door te sturen op de woningvoorraad, door het bouwen van sociale huur of door andere segmenten woningen toe te voegen. We streven ernaar dat in 2040 35% tot de sociale huur en 25 % tot de middencategorie behoort. We sturen ook door de manier van toewijzen (zie ook de Woonvisie 2019³⁰). Voor het realiseren van een gemengde en leefbare wijk is gemengd bouwen niet voldoende. We zetten in op een steviger verbinding met de sociale versterking van de buurt. Bijvoorbeeld door fysieke ingrepen te koppelen aan het gericht bieden van zorg en ondersteuning, voldoende en passende voorzieningen in de buurt, veiligheid, werk en activering en een openbare ruimte die uitnodigt tot ontmoeten. Ondersteunend motto is 'plek, kans, coalitie': het verbinden van kansen en partijen vanuit een concrete plek in de wijk.

Gezond en veilig opgroeien

Zorg dichtbij
en op maat

Gezondheid,
veerkracht en
gelijke kansen

Ambitie

Ieder kind krijgt de kans om gezond op te groeien en zich optimaal te ontwikkelen.

Verbindingen

- Zorg voor jeugd³¹
- Utrechtse Onderwijsagenda³²
- Utrecht zijn we samen³³

Waarom

- Utrecht, kinderrechtenstad, wil een stad zijn waar kinderen gelijke kansen krijgen op een goede start in het leven. We willen dat alle kinderen gezond en veilig kunnen opgroeien, kunnen meedoen en hun talenten kunnen ontwikkelen in een veilige en stimulerende omgeving.
- De gezondheid en ontwikkeling van een kind voor, tijdens en vlak na de geboorte en tijdens de eerste levensjaren blijken een belangrijke voorspeller voor problemen op latere leeftijd. Gezondheidsverschillen ontstaan al op jonge leeftijd. Vroegsignalering en interventies voor het kind en voor het gezin dragen bij aan het voorkomen van ernstiger problemen en gezondheidsachterstanden op latere leeftijd. We realiseren ons dat de tieners van nu de ouders van de toekomst zijn. Het is daarom belangrijk om ook na de jongste jeugd te blijven investeren in kinderen.
- Er zijn wijkgerichte, stedelijke, regionale en landelijke ontwikkelingen en initiatieven rond het jonge kind, waar we als gemeente op aansluiten en mede vorm aan geven, zoals het Actieprogramma Kansrijke Start³⁴ van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), de Taskforce Rookvrije Start³⁵, en de samenwerking rond een kansrijke start in de Health Hub Utrecht³⁶. Daarnaast verwachten we een positief neveneffect voor (jonge) kinderen van de implementatie van Krachtige Basiszorg in diverse Utrechtse wijken³⁷.
- 9.500 kinderen groeien op in een gezin met een laag inkomen. Dit is een risicofactor voor gezond en veilig opgroeien en de ontwikkeling van kinderen.
- 22% van de Utrechtse peuters heeft een (risico op) taalachterstand.
- 10% van de kinderen heeft gezinsleden met een chronische ziekte of verslaving. Deze kinderen hebben minder vaak een goed ervaren gezondheid en vaker een verhoogd risico op psychische problemen.

Versterken en vernieuwen

We leggen de focus van de stedelijke inzet op een gezonde start voor jonge kinderen van – 9 maanden (vanaf de conceptie) tot 6 jaar en hun ouders of opvoeders. Dit doen we onder andere door gezonde en stressvrije omstandigheden voor zwangeren en jonge ouders te bevorderen.

We verkennen nieuwe manieren om de zelfredzaamheid en veerkracht van kinderen en ouders of opvoeders te vergroten. Bijvoorbeeld door het concept van positieve gezondheid meer toe te passen in de uitvoeringspraktijk.

We investeren in toegankelijke informatie over opgroeien en ontwikkeling van kinderen, ook voor mensen die minder taalvaardig zijn.

We leggen meer nadruk op het voorkómen van problemen en op het voorkomen dat kleine problemen uitgroeien tot grote problemen. Zo dragen we bij aan meer preventie in het sociaal domein.

We werken aan passende (opvoed)ondersteuning, zo licht en dichtbij mogelijk, waarbij een ondersteunend netwerk voor gezinnen ontstaat. We breiden bijvoorbeeld individuele ondersteuning uit met vernieuwende vormen van groepsgerichte ondersteuning bij opvoed- en ontwikkelingsvragen van ouders en kinderen, zoals complexe echtscheidingen en gezond gewicht. Als problemen groter zijn bieden we toegang tot zorg.

Om gezinnen tijdig passende en samenhangende hulp en ondersteuning te bieden, investeren we extra in samenwerking met partners in het medisch en sociaal domein. Zoals de geboortezorgketen, huisartsen en de samenwerking met de kernpartners op scholen: buurtteam, leerplicht en samenwerkingsverbanden in het primair en voortgezet onderwijs.

We investeren in het verhogen van de vaccinatiegraad zodat alle kinderen in de stad goed beschermd zijn tegen infectieziekten. We organiseren een Utrechtse vaccinatiealliantie waarin we de krachten bundelen met partners in de stad.

We zetten in op kansengelijkheid

We sluiten aan bij de leefwerelden van het kind: thuis, kinderopvang, school, sport en vrije tijd en online. Professionals gaan uit van de vragen, behoeften en mogelijkheden van kinderen en ouders of opvoeders.

We versterken de sociale basis, bijvoorbeeld door het eigen netwerk van gezinnen te versterken en inzet van vrijwilligers te ondersteunen.

We hebben aandacht voor onderliggende oorzaken die gezond en veilig opgroeien en een optimale ontwikkeling belemmeren, zoals stress door bijvoorbeeld armoede en werkloosheid of als er sprake is van ziekte of psychiatrische problematiek in het gezin.

We realiseren ons dat sommige ouders geen vragen formuleren en passen ons handelen daarop aan door niet altijd te wachten tot de vraag komt, maar proactief ondersteuning te bieden.

We bieden specifieke voorzieningen voor kinderen en ouders of opvoeders in een kwetsbare positie. Voorbeelden hiervan zijn VoorZorg³⁸ en de moeder-babygroepen in Overvecht³⁹ en Kanaleneiland⁴⁰.

We zetten in op het voorkómen en inlopen van taalachterstand bij peuters door de stimulerende rol van ouders of opvoeders te versterken en door programma's als voor- en vroegschoolse educatie.

We halen de behoeften en beweegredenen op van verschillende groepen in de stad via professionals of ervaringsdeskundigen en in gesprekken met inwoners, zodat we kunnen leren hoe we hen het beste kunnen ondersteunen.

Het is van belang om de verbinding te organiseren tussen levensfasen en leefwerelden (school, gezin en vrije tijd) van een kind, alleen dan kunnen kinderen zich optimaal ontwikkelen. Vanuit verschillende invalshoeken zoals onderwijs, gezondheid jeugdhulp en sport leveren we daar in samenhang een bijdrage aan. Hierbij wordt ook de verbinding gelegd met de Utrechtse Onderwijs Agenda (UOA) waarin de onderwijspartners aangeven wat hun inzet is op het bieden van kansen voor ieder kind.

Gezond gedrag

Interactie tussen individu en omgeving

Gezondheid,
veerkracht en
gelijke kansen

Ambitie

Voor iedere Utrechter wordt de gezonde keuze makkelijker.

Verbindingen

- City deal voedsel⁴¹
- Horecabeleid⁴²
- Convenant Gezonde sportevenementen / vergunningenbeleid⁴³
- Sportbeleid, 2017-2020-utrecht-sportief-en-gezond⁴⁴
- Preventie- en Handhavingsplan alcohol 2015-2018⁶² (Nieuwe versie in voorbereiding)

Waarom

- Ongezond gedrag is verantwoordelijk voor bijna 20% van de ziektelast, 35.000 doden en 8,6 miljard aan zorguitgaven per jaar. Roken is hiervan de belangrijkste oorzaak, ongezonde voeding komt op de tweede plaats. We verwachten dat in de toekomst minder mensen roken en meer mensen bewegen, maar ook dat meer mensen te zwaar zijn (VTV, 2018).
- In de stad Utrecht had in 2017 10% van de twee jarigen en 14% van de 10-11 jarigen overgewicht of obesitas. (VMU 2017)
- Seksueel grensoverschrijdend gedrag onder jongeren is hoog: 11% van de meisjes en 2% van de jongens is ooit gedwongen om iets seksueels te doen of toe te staan (Seks onder je 25^e, 2017⁴⁵). Onder groepen in een kwetsbare positie, zoals jongeren op speciaal onderwijs is dit percentage nog veel hoger. Verdere aandachtspunten met betrekking tot seksuele gezondheid zijn de toename van seksueel overdraagbare aandoeningen (soa's), het verhoogde risico op psychosociale problemen onder jongeren met homo- of biseksuele gevoelens en de acceptatie van seksuele diversiteit.
- Uit de VMU blijkt dat mensen met een opleiding tot en met vmbo niveau en/of met een laag inkomen meer roken, vaker problemen hebben met overgewicht, minder bewegen en ongezonder eten.
- 'Voorkómen is beter dan genezen', zowel voor de gezondheid van het individu als voor de maatschappelijk kosten.
- Ons dagelijks voedsel legt een zware druk op het milieu. Voedselproductie en – consumptie leveren 25% van alle broeikasgassen wereldwijd. Eetpatronen rijk aan plantaardig voedsel met minder dierlijke producten leveren gezondheids- én milieuwinst op (RIVM, 2017).
- Maatschappelijk neemt de aandacht toe voor keuzes die gezond zijn voor mens en milieu. Dit biedt 'koppelkansen' door gezond gedrag te verbinden aan duurzame keuzes.
- Er is een gecombineerde inzet nodig op de omgeving waarin mensen leven, wonen, leren, werken, sporten, uitgaan en op de individuele factoren die gezonde keuzes beïnvloeden.

ALGEMEEN

In onze aanpak staan de wensen, behoeften en mogelijkheden van mensen centraal en maken we gebruik van gedragsinzichten. We houden rekening met de belastbaarheid van mensen, stellen toegankelijke informatie beschikbaar en dragen bij aan interventies op maat. In lijn met de inzichten over doenvermogen in het WRR advies 'Weten is nog geen doen'⁴⁶.

We kijken per omgeving en groep wat nodig is om gezond gedrag te versterken. Het vraagt iets anders om gezond gedrag te versterken in de schoolomgeving dan bij de maaltijdvoorzieningen voor daklozen. Elke omgeving kent een eigen netwerk van samenwerkende partners met een eigen dynamiek. Ook de rol van de gemeente verschilt per omgeving.

We vullen gezond gedrag breed in en kijken naar alle factoren die bijdragen aan lichamelijke gezondheid, dagelijks functioneren, mentaal welbevinden, zingeving, kwaliteit van leven en sociaal maatschappelijk participeren.

Om gezond gedrag op lange termijn vol te houden, moeten individuele maatregelen, onder andere gericht op de onderliggende oorzaken van ongezond gedrag, worden gecombineerd met het creëren van een omgeving die de gezonde keuze stimuleert. Hierbij houden we rekening met de invloed van verschillen in sociaaleconomische en culturele achtergrond van mensen op gezond gedrag.

We volgen nieuwe ontwikkelingen in gezond gedrag, zoals goed omgaan met social media en het belang van slapen. Per ontwikkeling bekijken we wat vanuit het gezondheidsperspectief nodig is en wie daaraan een bijdrage kan leveren.

We verkennen hoe we invloed kunnen uitoefenen op online aankopen en bezorgdiensten zodat de beschikbaarheid van drugs en zware medicijnen via deze weg vermindert en zodat alcohol niet bezorgd wordt bij minderjarigen.

We verkennen met de kinderopvang en de onderwijspartners de mogelijkheden voor het versterken van gezond gedrag bij kinderen en jongeren. We nodigen scholen uit de kansen te benutten om het thema gezonde leefstijl te integreren in het onderwijsprogramma en het creëren van een omgeving die gezondheid stimuleert. Bijvoorbeeld met het traktatiebeleid of door de inrichting van het schoolplein.

Sport en cultuur leveren een belangrijke bijdrage aan de gezondheid van mensen. We willen de kansen tot intensievere samenwerking met sport- en cultuurorganisaties de komende periode benutten om gezondheid te versterken.

We versterken de structurele gezondheidsnetwerken in de wijk en de stad. Nieuw is dat de bestaande netwerken uitgebreid worden met professionals uit de fysieke leefomgeving en dat bewoners zelf hier vaker bij aansluiten. Deze gezondheidsnetwerken helpen volwassenen en kinderen in een kwetsbare positie sneller op de juiste plek te komen die nodig is om gezonder te leven. Initiatiefnemers weten deze netwerken steeds gemakkelijker te vinden.

We stimuleren dat studenten die in Utrecht komen wonen zich inschrijven bij een huisarts in Utrecht.

VOEDSEL

We stimuleren een gezond voedselaanbod⁴⁷ in de omgevingen waar mensen wonen, leren, werken, sporten en uitgaan. Voorbeelden hiervan zijn de kantines van sportverenigingen en scholen. We zoeken per omgeving de meest logische partners om samen mee op te trekken. Als gemeente geven we zoveel mogelijk het goede voorbeeld via het aanbod in de eigen gebouwen.

We zoeken verbinding met ondernemers in de horeca en catering en met exploitanten in maatschappelijke instellingen die een duurzaam voedselaanbod stimuleren, om samen het voedselaanbod gezonder te maken voor mens en milieu. Gezond en duurzaam voedsel gaat immers goed samen: niet teveel eten, een voedingspatroon met meer plantaardige en minder dierlijke producten en minder suikerhoudende en alcoholische dranken. Deze veranderingen verminderen het aantal chronisch zieken, en beperken de milieubelasting van voedsel.

Samen met horeca-ondernemers en kennispartijen versterken we de trend in onze stad naar een gezond en duurzaam voedselaanbod op menukaarten.

We jagen voedselinnovaties aan die bijdragen aan gezondheid, en waar mogelijk ook aan duurzaamheid en werkgelegenheid.

We onderzoeken hoe we een gezonder en waar mogelijk duurzamer voedselaanbod in de stad ook via beleidskaders en vergunningenbeleid kunnen stimuleren.

GEZOND GEWICHT

We maken een nieuwe visie over gezond gewicht voor 0-18 jarigen en hun omgeving. Hierin brengen we samen met de stad de focus aan in de aanpak voor gezond gewicht. We leggen hierbij verbanden met achterliggende factoren. We verkennen hoe het landelijk programma Jongeren op Gezond Gewicht (JOGG)⁴⁸ de werkwijze van Utrecht hierin kan ondersteunen, met specifieke aandacht voor het delen van kennis, monitoren en verantwoorden.

We stimuleren dat sport, gezond eten en drinken en gezonde reclame steeds meer hand in hand gaan. We richten ons hierbij specifiek op sportevenementen en sportkantines. De sportcoaches hebben een voorbeeldfunctie voor gezond gedrag.

In de Utrechtse uitvoeringspraktijk, zoals de Jeugdgezondheidszorg, stellen we toegankelijke informatie beschikbaar over gezonde voeding. We hebben hierbij speciale aandacht voor Utrechters in een kwetsbare positie zoals mensen in armoede.

SEKSUELE GEZONDHEID

We stimuleren de aandacht voor seksuele en relationele vorming en seksuele diversiteit in het onderwijs.

We richten ons op de preventie van seksueel overdraagbare aandoeningen, onbedoelde zwangerschappen en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Dit doen we zowel in contact met inwoners als via deskundigheidsbevordering van onze netwerkpartners.

We hebben in onze preventieactiviteiten extra aandacht voor moeilijk bereikbare en kwetsbare groepen zoals LHBTi-jeugdigen, mbo-studenten, jongeren met een niet westerse achtergrond en lager opgeleiden. De kennis en sensitiviteit van professionals over transgenderthematiek wordt vergroot met de nieuw ontwikkelde e-learning 'Jong en transgender'.

ROKEN

We zijn partner van de Alliantie Nederland Rookvrij⁴⁹ en (op weg naar) een Rookvrije Generatie (RVG). We stimuleren dat omgevingen waar kinderen verblijven rookvrij zijn. Ook onze eigen gemeentelijke locaties bedoeld voor kinderen maken we rookvrij. Met partners in de stad gaan we hierover in gesprek, in het bijzonder met partners die werken aan de zorg- en dienstverlening gericht op jeugd. Ook met werkgevers kijken we naar hun rol als het gaat om rookvrije terreinen.

We promoten het minderen van roken in de openbare ruimte. De manier waarop we dat doen, gaat in overleg met de betrokken partijen.

Stoppen met roken is moeilijk. We zetten in op nieuwe methoden om het stoppen met roken te promoten, die beter passen bij de behoeften en de vaardigheden van de inwoners. Wijkchallenges zijn hiervan een voorbeeld. Zowel landelijk als gemeentelijk gaan we hierover met de zorgverzekeraars in gesprek, bijvoorbeeld over het vergoeden van meerdere stoppogingen per jaar (U polis)⁵⁰.

MIDDELEN- EN MEDICATIEGEBRUIK

Bij drugs hanteren we het uitgangspunt: vóór 18 jaar geen drugsgebruik.

We weten dat sommige mensen drugs gebruiken. Onze inzet richt zich bij gebruikers op het beperken van gezondheidsschade door goede informatie over drugs en drugsgebruik.

We volgen trends in middelengebruik in het uitgaansleven. Kennis hierover gebruiken we in de voorlichting en als het nodig is, geven we waarschuwingen af over gevaarlijke middelen die in omloop zijn (red alerts).

We verkennen de mogelijkheden om het gebruik van (te) zware medicatie tegen te gaan. Het gaat hierbij in het bijzonder om pijn- en slaapmedicatie en antidepressiva.

ALCOHOL

In ons preventie en handhavingsbeleid rond verkoop van alcohol aan minderjarigen blijven we inzetten op NIX18. Onder de 18 geen druppel, daarboven met mate. We handhaven op alle plekken waar alcohol verkocht wordt met als doel minimaal 90% nalevingsgedrag. We besteden extra aandacht aan NIX 18 bij sportverenigingen, cafetaria's en de bezorgdiensten. Met Jellinek, studieverenigingen, studentenverenigingen en besturen van MBO opleidingen, Hogescholen en Universiteiten willen wij komen tot een aanpak voor het verantwoord omgaan met alcohol onder studenten.

We investeren in goede communicatie met ouders of opvoeders rondom het veilig en gezond uitgaan van pubers. Zij hebben een belangrijke rol bij preventie van middelengebruik. In 'Uit met ouders' is aandacht om in gesprek te gaan en te blijven van ouders of opvoeders met hun kinderen.

Gezond rondkomen

Werk voor iedereen

Gezondheid, veerkracht en gelijke kansen

Ambitie

Utrechters kunnen gezond rondkomen. Als er toch geldzorgen zijn, leidt dit niet tot chronische stress en is er ondersteuning die aansluit op wat er nodig is. Gezond leven is ook gemakkelijk vol te houden en toegankelijk voor inwoners met een laag inkomen en/of geldzorgen.

Verbindingen

- Actieagenda Utrechters Schuldenvrij (in voorbereiding)
- Aanpak Samen voor Overvecht⁵¹

Waarom

- Er zijn er huishoudens die moeite hebben om rond te komen. Het aantal Utrechters met problematische schulden neemt toe (Armoedemonitor⁵²).
- We zien dat Utrechters die moeilijk kunnen rondkomen, meer gezondheids- en sociale problemen hebben en een ongezondere leefstijl (VMU). Kinderen die opgroeien in armoede lopen hogere gezondheidsrisico's en worden belemmerd in hun (talent)ontwikkeling.
- Geldzorgen en schulden zijn vaak een onderliggende oorzaak van gezondheidsproblemen. Naast dat gezond leven geld kost, kan de stress door geldzorgen en schulden leiden tot problemen op het gebied van gezondheid, werk, eenzaamheid en opvoeding. Stress zorgt voor minder mentale ruimte en hierdoor is het lastiger om gezonde keuzes te maken en vol te houden. Tegelijkertijd kunnen gezondheidsproblemen ook leiden tot (langdurige) armoede. Mensen hebben extra kosten en/of verlies van inkomsten (baanverlies) door gezondheidsklachten, net als verminderde motivatie om gezonde keuzes te maken en vol te houden. De stress door geldzorgen werkt averechts bij het oplossen van geldproblemen.
- Wetenschappelijke kennis en onderzoek over hoe menselijk gedrag werkt, laten zien dat het aanpakken van de oorzaken van geldstress een goed startpunt is om gezondheid te verbeteren (RIVM, 2018).

Versterken en vernieuwen voor meer kanselijkheid

We werken volgens de principes van stress sensitieve dienstverlening. Dit doen we bijvoorbeeld bij Werk & Inkomen. We verhogen de stress niet, we verlagen het liever. We bevorderen dit ook bij partijen in de stad (Actie-agenda Utrecht Schuldenvrij. Publicatie volgt voorjaar 2019). We passen hierbij de inzichten vanuit bijvoorbeeld Mobility Mentoring en Stress sensitieve dienstverlening (HU)⁵³ en Weten is nog geen doen (WRR)⁵⁴ toe.

We betrekken inwoners die ervaring hebben met geldzorgen, armoede en/of schulden bij de aanpak om gezond te kunnen rondkomen.

In de uitvoeringspraktijk bij de Jeugdgezondheidszorg krijgt het effect van geldzorgen, armoede en schulden op het gezond en veilig opgroeien van kinderen meer aandacht.

We dragen bij aan voldoende mogelijkheden voor Utrechters met geldzorgen om gezond te leven. Bijvoorbeeld door gezond eetgedrag te stimuleren samen met supermarkten, door sport en bewegen toegankelijker te maken via de U-pas en door beter passende hulp bij stoppen met roken.

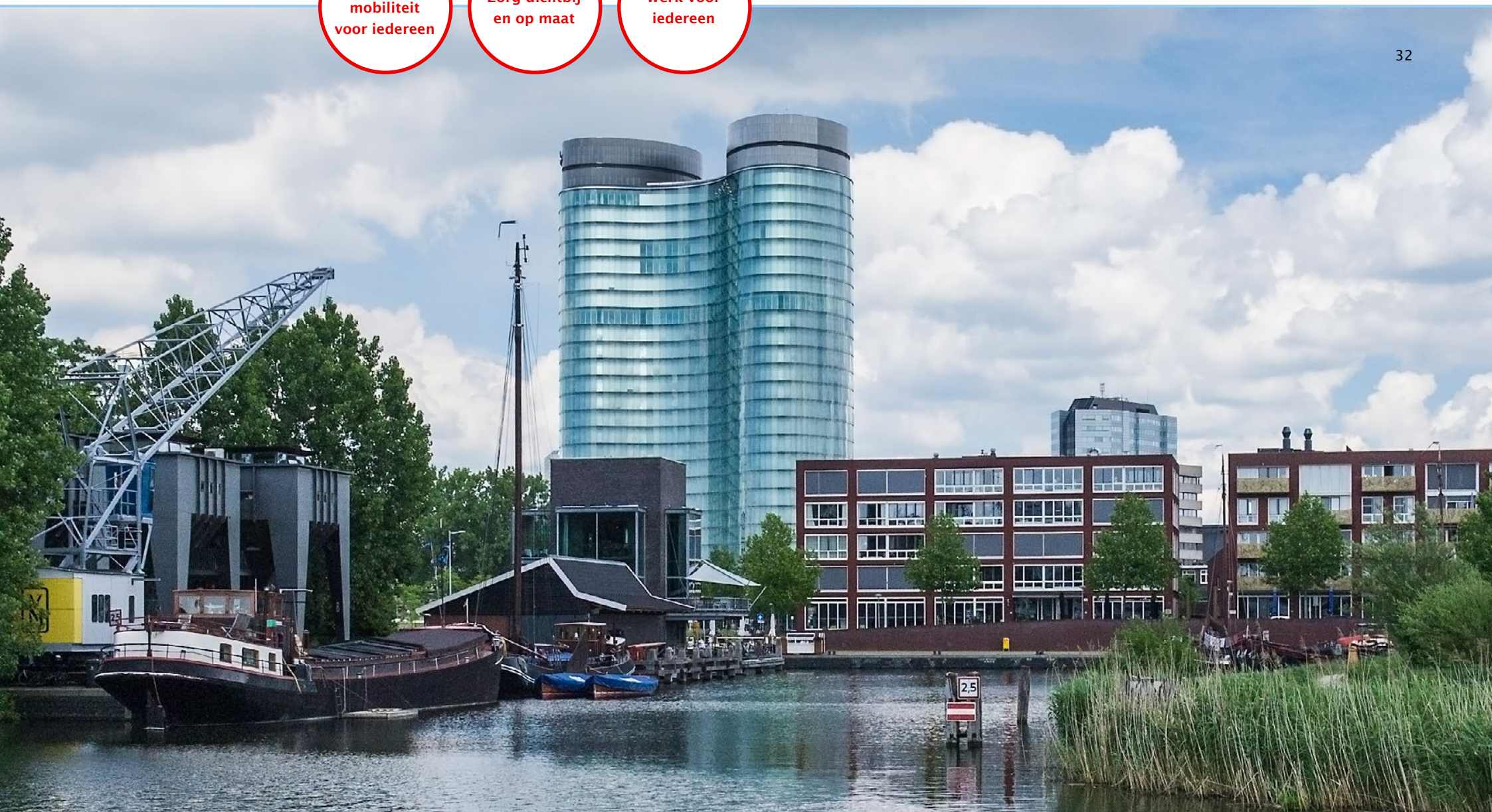

Gezond werkgeverschap

Duurzame
mobiliteit
voor iedereen

Zorg dichtbij
en op maat

Werk voor
iedereen

Ambitie

Werkgevers in Utrecht zijn partner in het werken aan gezond stedelijk leven voor iedereen.

Verbindingen

- Utrecht aantrekkelijk en bereikbaar⁵⁵
- Slimme routes, slim regelen, slim bestemmen (2016)⁵⁶
- Ondernemen⁵⁷
- Actieagenda Utrechters Schuldenvrij (in voorbereiding)

Waarom

- Het hebben van werk is van grote invloed op de gezondheid van mensen.
- Ongeveer 250.000 mensen werken bij Utrechtse werkgevers en rond de 40% daarvan woont in Utrecht (2017). Werkgevers zijn daarom een belangrijke partner in het werken aan gezondheidswinst voor hun werknemers.
- Werkgevers hebben belang bij gezonde werknemers.
- Arbeidsomstandigheden hebben invloed op de gezondheid van werknemers.
- Sommige werkgevers werken ook aan gezondheidswinst voor hun klanten of buurtbewoners en hebben daarmee een bredere blik dan de gezondheid van hun eigen werknemers.
- Bij de toenemende krapte op de arbeidsmarkt is het steeds belangrijker om een aantrekkelijke werkgever te zijn. Werkgevers die zichtbaar bijdragen aan het behalen van gezondheidswinst werken ook aan hun eigen profilering.
- Werkgevers kunnen het Utrechtse profiel van gezond stedelijk leven voor iedereen meer zichtbaar maken en verder verstevigen.
- Veel werknemers zijn zelf al bewust bezig met hun eigen gezondheid. De rol van de werkgever is hierop aanvullend.

Met de eigen organisatie en werknemers gaan we na hoe de gemeente als werkgever zelf invulling geeft aan 'gezond werkgeverschap'. We sluiten aan bij de ingezette lijn van 'de gezonde organisatie'. Dit omvat onder andere: een aanpak voor werknemers met schulden, een gezonde werkplek en uitnodigen tot gezond gedrag. Bijvoorbeeld door in bedrijfsrestaurants de gezonde en duurzame voedselkeuzes makkelijk en aantrekkelijk te maken.

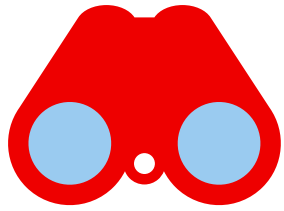
We versterken het Utrechtse pro el van gezond stedelijk leven voor iedereen door bestaande en mogelijke nieuwe bijdragen van Utrechtse werkgevers te benadrukken. We zien een kans om samen met werkgevers op te trekken en zo meer gezondheidswinst voor de werknemers en Utrechters te boeken.

In dialoog met werkgevers verkennen we hoe invulling te geven aan gezond werkgeverschap. We gaan op zoek naar goede voorbeelden en we dragen deze voorbeelden uit. We nodigen partners uit om aan te haken bij goede voorbeelden van anderen. We zetten in op een Utrechtse beweging, waarin werkgevers elkaar inspireren om invulling te geven aan gezond werkgeverschap.

We streven ernaar om met werkgevers iets anders, meer of extra's te doen voor werknemers met (risico op) meer gezondheidsproblemen. Samen met werkgevers onderzoeken we of we zo kanselijkheid voor iedereen kunnen organiseren. We vragen bijvoorbeeld aandacht voor werknemers met schulden, pesten op de werkvloer en werkstress.

Uit onderzoek blijkt dat stoppen met roken grote gezondheidswinst oplevert. Het is voor werkgevers, waaronder de gemeente Utrecht, daarom nuttig om afspraken te maken over rookvrije terreinen en andere maatregelen te nemen om werknemers te stimuleren niet te roken.

Samen met werkgevers werken we aan gezond en milieuvriendelijk woon-werkverkeer. Zodat werknemers zich uitgenodigd voelen om te lopen en fietsen en/of gebruik te maken van vervoer waarbij er minder of geen schadelijke stoffen worden uitgestoten.

Verkennen en vooruitkijken

35

In het voorgaande hoofdstuk hebben we de vijf speerpunten beschreven waarin we een volgende stap zetten. De stad is doorlopend in ontwikkeling en we weten dat werken aan gezondheid en preventie een lange adem vraagt. Daar willen we op anticiperen met het oog op de gezondheid van de Utrechters van overmorgen. Naast Utrechtse ontwikkelingen geeft de Volksgezondheid Toekomst Verkenning⁵⁸ hiervoor richting. De volgende vijf onderwerpen zullen de komende jaren verder worden verkend:

- Gezondheids(zorg)voorzieningen online en offline
- Mentale veerkracht
- Sociaal medische zorg aan Utrechters in een zeer kwetsbare positie
- Gezond oud worden
- Kennis over gezondheid als basis

Gezondheids(zorg)voorzieningen online en offline

Waarom?

- Voldoende, adequate en bereikbare gezondheids(zorg)voorzieningen in de stad zijn van groot belang voor de gezondheid.
- De gezondheidssector is een belangrijke werkgever in de stad en is daarmee ook economisch belangrijk.
- De vraag naar zorgvoorzieningen verandert door de groei van de bevolking, verandering van de bevolkingssamenstelling en de veranderende zorgbehoefte. Ook zijn innovatieve ontwikkelingen (bijvoorbeeld e-health en e-communities) en maatschappelijke ontwikkelingen (bijvoorbeeld het versterken van eerste- en tweedelijnszorg, ziekenhuis van de toekomst en het langer zelfstandig thuis wonen) van invloed.
- Op dit moment is onvoldoende duidelijk wat er in de toekomst nodig is aan gezondheidsvoorzieningen in nieuwe gebiedsontwikkelingen. Ook zijn demografische ontwikkelingen van invloed op de inrichting van nieuwe gebieden.

Hoe doen we dat?

- We brengen met (zorg)partners in de stad de gevolgen van deze ontwikkelingen in beeld en bekijken wat mogelijk is vanuit de gedachte 'digitaal wat kan, fysiek wat moet'.
- We werken mee aan de regionale (Health Hub)ontwikkelingen rond één persoonlijke gezondheidsomgeving voor alle Utrechters. Een persoonlijke gezondheidsomgeving (PGO) is een digitaal hulpmiddel, bijvoorbeeld een website of app. Hiermee hebben mensen toegang tot hun eigen gezondheidsgegevens en kunnen ze deze verzamelen, beheren en delen, met als doel zelf meer regie te hebben op hun gezondheidsdata.
- We hanteren het uitgangspunt dat online en offline gezondheidsvoorzieningen aansluiten bij de vaardigheden van de inwoners. Dat geldt ook voor de eigen gemeentelijke dienstverlening op het gebied van gezondheid, zoals de Jeugdgezondheidszorg. Voor online gezondheids-technologie is het door Pharos ontwikkelde principe van Ehealth4All⁵⁹ leidend.

Mentale veerkracht

Waarom?

- Welbevinden en zingeving zijn belangrijke onderdelen van de gezondheid van mensen. De relaties tussen mentale druk, stress, de invloed van de samenleving, en het individuele vermogen te herstellen (mentale veerkracht) zijn complex en gelaagd.
- Uit de Volksgezondheidsmonitor blijkt dat het aantal Utrechters met angststoornissen en depressiviteit toeneemt. De mentale druk bij verschillende groepen in de samenleving, waaronder jongeren en studenten en mensen met een migratieachtergrond, stijgt. Ook zien we een toename van eenzaamheid bij onder andere ouderen.
- Psychische problemen worden vaak veroorzaakt door stress en mentale druk die een mens ervaart als gevolg van levensomstandigheden, levensgebeurtenissen, leefomgeving, sociaal isolement of de veeleisende (digitale) samenleving. Het vermogen van mensen om hier mee om te gaan is afhankelijk van hun persoonlijkheid en sociale omgeving.

Hoe doen we dat?

- Om gezondheidswinst te behalen kijken we naar mogelijkheden voor aanscherpingen en verbeteringen van bestaande programma's. Hierbij gaat speciale aandacht uit naar groepen die op basis van de VMU extra aandacht nodig hebben om zo ook bij hen de kansen op mentale gezondheid te vergroten.
- We leggen verbinding met initiatieven in wijken waar mensen in groepsverband steun en perspectief vinden en samenwerken aan het zelfvertrouwen, zelfbepaling, gezonde sociale relaties, betekenisvolle rollen en vaardigheden.
- We verkennen preventieve mogelijkheden rondom mentale veerkracht. Hierbij sluiten we aan op de veerkracht van individuen en groepen in de samenleving.
- We zetten in op het wegnemen van taboes en stigma's in de samenleving over mentale problematiek.
- We gaan na hoe we het concept 'positieve gezondheid' beter kunnen toepassen in de praktijk.
- We onderzoeken hoe sport en cultuur kunnen bijdragen aan het vergroten van mentale veerkracht.

Sociaal medische zorg aan Utrechters in een zeer kwetsbare positie

Waarom?

- Het VMU onderzoek over 'Urechters met problemen op meerdere leefgebieden'⁶⁰ laat zien dat er belemmeringen zijn om gezond te leven voor Utrechters in zeer kwetsbare situaties. Financiële zorgen, beperkte vaardigheden en de complexiteit van het zorgsysteem leiden ertoe dat bestaande gezondheidsachterstanden groter worden.
- De toegang tot zorg voor Utrechters in een zeer kwetsbare situatie is niet vanzelfsprekend. Dat geldt bijvoorbeeld voor mensen die dakloos of ex-gedetineerd zijn, en voor mensen die op wat voor manier dan ook moeite hebben om hulp te vragen. De oorzaak hiervan is verschillend. Er kunnen financiële drempels zijn, wantrouwen over het zorgsysteem, of mensen zien in de kluwen van problemen niet meer aan wie ze waarvoor hulp kunnen vragen.
- We zien dat in ons streven naar een gelijke kans op gezondheid voor deze inwoners extra inzet nodig is.

Hoe doen we dat?

- We onderzoeken de komende beleidsperiode de toekomst van de sociaal medische zorg aan Utrechters in een zeer kwetsbare positie in de stad en verkennen de mogelijkheden tot het verbinden hiervan met zorg en ondersteuning op wijkniveau.
- Bij de verkenning en het bedenken van maatregelen trekken we op met de mensen om wie het gaat, onder andere via het panel Meetellen in Utrecht, en met andere stedelijke partners, zoals huisartsen, buurtteams en gezondheidsmakelaars.
- We passen inzichten over de omgang met mensen in een zeer kwetsbare positie toe, zoals de waardigheidscirkel⁶¹ van de Universiteit voor Humanistiek.

Gezond oud worden

Waarom?

- We vinden het belangrijk dat ouderen zich langer gezond, zelfstandig en van betekenis voelen.
- Het aantal ouderen (65+) in de stad stijgt van 36.500 in 2019 naar afgerond 60.000 in 2040. Gedurende deze periode stijgt het percentage ouderen als totaal van de Utrechtse bevolking van 10,4% naar 13,2%.
- We zien dat steeds meer ouderen in Utrecht onvoldoende regie op het eigen leven ervaren en vaker aangeven minstens twee chronische aandoeningen te hebben (VMU, 2016).

Hoe doen we dat?

- We brengen in beeld wat nodig is om preventief de gezondheid van ouderen te versterken in aansluiting op het stedelijk beleid voor ouderen. Dit doen we samen met ouderen en partners in de stad. We hebben hierbij extra aandacht voor ouderen in een kwetsbare positie.
- We houden rekening met ouderen in de eerder genoemde speerpunten in deze nota en sluiten aan bij de ontwikkelingen rond gezond ouder worden (internationaal: healthy ageing).

Kennis over gezondheid als basis

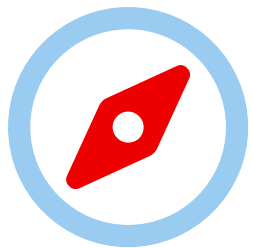
Waarom?

- Actuele en betrouwbare kennis over gezondheid en gezondheidsactiviteiten is de basis om bij te kunnen dragen aan gezond stedelijk leven voor iedereen. Het is nodig om in te zetten op zowel het ophalen en verbinden als het toepassen en verspreiden van gezondheidskennis en data.
- Het is belangrijk om (gezondheids)kennis vanuit verschillende invalshoeken samen te brengen. Dan gaat het om de kennis en ervaring van inwoners, professionals, wetenschap en onderwijs, en politiek en bestuur. Door deze kennis uit te wisselen, kunnen we het werken aan actuele opgaven en speerpunten beter ondersteunen en krijgen we toekomstige opgaven in beeld.

Hoe doen we dat?

- De Volksgezondheidsmonitor is een stevige dynamische en interactieve monitor om zicht te krijgen op de gezondheid van Utrechters en factoren die hun gezondheid beïnvloeden. De komende jaren voegen we nog meer kwalitatieve en kwantitatieve datasets toe aan de monitor en zetten we in op nieuwe analysetechnieken, zoals toekomstprojecties. Daarnaast werken we gemeentebreed aan een kennisplatform om kennis en data beschikbaar te stellen aan de stad.
- We verkennen de mogelijkheden voor de inzet van gezondheidsdata in meer kortcyclische processen.
- We zetten expliciet in op ontwikkeling en toepassing van gezondheidskennis uit de leef- en ervaringswereld van Utrechters en gezondheidsinformatie op wijk-, subwijk- en buurtniveau.
- Samen met (kennis)partners verkennen we ook de mogelijkheden om het toegepaste onderzoek rond actuele thema's te versterken.
- We werken aan het verder brengen van de verkregen kennis en inzichten in de stad. In gezondheidsnetwerken in de wijk worden bijvoorbeeld steeds meer gezamenlijk prioriteiten en acties geformuleerd op basis van data en inzichten van de verschillende partijen.

Betekenisvol sturen, evalueren en verantwoorden

Met dit nieuwe Volksgezondheidsbeleid beschrijven we de manier waarop we als gemeente samen met de stad willen werken aan de gezondheid van Utrechters. Vanuit verschillende rollen werken aan maatschappelijke opgaven en publieke waarde. Dit vormt de basis voor de manier waarop we in Utrecht sturen, evalueren en verantwoorden. In dit hoofdstuk beschrijven we hoe we dit de komende periode willen doen.

STUREN OP MAATSCHAPPELIJKE OPGAVEN

De gemeente Utrecht speelt een belangrijke rol in het aanpakken van maatschappelijke opgaven die spelen in de stad. Deze opgaven zijn leidend voor ons werk en bepalen met welke partners, burgers en andere overheden we samenwerken. Hiermee kunnen we ons werk organiseren op een manier waarbij we doorgaan met doen wat nodig is. Daarbij leggen we het accent op de opgaven die de komende jaren de hoogste prioriteit hebben.

STUREN OP PUBLIEKE WAARDE

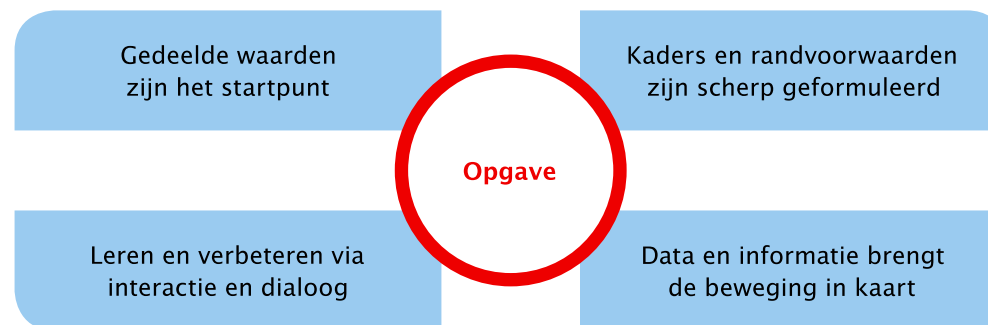
Een publieke waarde is een collectief beeld van wat de samenleving als waardevol ziet. Bijvoorbeeld veiligheid, gezondheid en rechtvaardigheid. De kunst is die dingen te doen of te ondersteunen die het verschil maken en die de publieke (meer) waarde verhogen en borgen. Daarom stellen we publieke waarde centraal in de manier waarop we sturen: terug naar de bedoeling met een focus op maatschappelijk effect.

STUREN VANUIT VERSCHILLENDE ROLLEN

De gemeente Utrecht werkt vanuit verschillende rollen; van rechtmatige handhaver en efficiënte dienstverlener tot flexibele samenwerkingspartner en ondersteuner van maatschappelijke initiatieven. Al deze rollen zijn belangrijk. Daarom werken we op een manier die ruimte biedt voor het invullen en verbinden van deze verschillende rollen. Geen standaardrecepten maar steeds opnieuw aansluiten op de specifieke context van de opgave.

Het Utrechtse sturingsmodel

Vanuit verschillende rollen werken aan maatschappelijke opgaven en publieke waarde vormt de basis voor de manier van sturen, evalueren en verantwoorden in Utrecht. We gebruiken hiervoor het Utrechtse sturingsmodel: werken vanuit een visie en leidende principes, gedeelde waarden, bijbehorende kaders en een kwantitatieve en kwalitatieve informatievoorziening.

Evaluëren en waarderen

De Utrechtse aanpak rondom sturen en verantwoorden vraagt om passende manieren van evalueren en waarderen. Het nieuwe Volksgezondheidsbeleid biedt een kans om ons samen met de gemeenteraad de komende periode hier verder in te ontwikkelen. Hierbij gebruiken we drie criteria:

WAARDERING VAN PROCES ÉN RESULTAAT

We waarderen of we de goede dingen doen, en of we dat op goede manieren bereiken. Werken aan publieke waarde gaat over het bereiken van een maatschappelijk effect, én over de manier waarop je dat doet; transparant, rechtvaardig, efficiënt. Daarom richten we ons op zowel het behaalde resultaat als het proces.

WAARDERING VAN ÉN DOOR HET NETWERK

We brengen zoveel mogelijk de inzet van het netwerk in kaart, en waarderen deze inzet op meerdere momenten gezamenlijk met relevante betrokkenen. Gezondheid kan namelijk alleen gerealiseerd worden via integrale samenwerking, en vraagt daarom ook om integrale evaluatie. Hierbij is inzicht in de maatschappelijke effecten en de gezamenlijke inspanning van belang. Dit kan alleen worden verkregen via duiding en interactie tussen de betrokken partners en stakeholders.

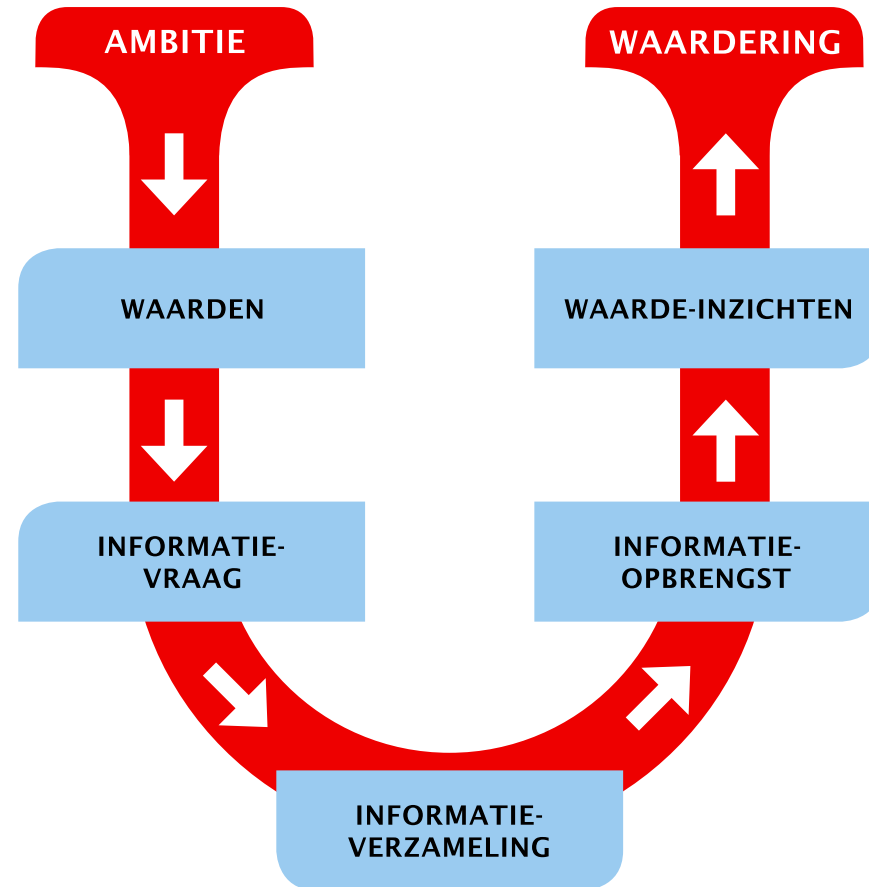
WAARDERING IS TASTBAAR ÉN TOETSBAAR

We waarderen op basis van een palet van verschillende kwalitatieve en kwantitatieve informatie. Maatschappelijk effect kan namelijk niet altijd kwantitatief worden uitgedrukt. Op basis van het Utrechtse sturingsmodel zoeken we een juiste balans tussen cijfers en dialoog.

Het proces van evalueren en waarderen

Het proces van waarderen en evalueren kent een aantal stappen waarmee het Utrechtse sturingsmodel en de bovengenoemde criteria handen en voeten krijgen. Deze stappen zitten zowel binnen als buiten de reguliere planning & control cyclus. We gaan dit proces eerst doorlopen en verder ontwikkelen op basis van één speerpunt uit de nota. Daarnaast zullen deze stappen in het algemeen steeds meer worden toegepast bij evalueren en verantwoorden.

We starten met een bespreking over de publieke waarden waar dit speerpunt aan bijdraagt. Dit doen we samen met de partners die aan dit speerpunt werken. Samen komen we tot een set gedeelde waarden. Vervolgens benoemen we welke informatie nodig is om iets te kunnen zeggen over de waarde die gecreëerd is. Het gaat zowel om kwalitatieve als kwantitatieve informatie. Met de partners verzamelen we deze informatie. Daarna duiden we samen de opbrengst en doen een uitspraak over of we de goede dingen doen, en of we dat op de goede manier doen. In dit hele proces zoeken we naar goede manieren om de gemeenteraad te betrekken.

Bijlage 1 - Bewaken, beschermen en bevorderen van de gezondheid

Het bewaken, beschermen en bevorderen van de gezondheid is een wettelijke taak waar het programma Volksgezondheid voor een gedeelte uitvoering aan geeft. Deze taken zijn weergegeven in onderstaand overzicht.

45

JEUGDGEZONDHEIDSZORG

- Rijksvaccinatieprogramma
- Spreekuren
- Gezondheidsonderzoek
- Opvoedondersteuning
- Indiceren voor- en vroegschoolse educatie

ZORG VOOR UTRECHTERS IN ZEER KWETSBARE POSITIE

- Sociaal medische zorg (dak- en thuislozen)
- Woonhygiëne
- Zorg voor sekswerkers
- Medische heroïneverstrekking

PREVENTIE EN GEZONDHEIDSBEVORDERING

- Jongeren op Gezond Gewicht
- Rookvrije generatie
- NIX18
- Verslavingspreventie
- Wijkaanpak

INSPECTIE KINDEROPVANG

- Toets aan eisen Wet Kinderopvang
- Inspectie en handhaving

GEZONDHEID MONITOREN

- Volksgezondheidsmonitor Utrecht
- Gezondheidsprofiel
- Kennis delen (cijfers, expertise en ervaringen)

GGD REGIO UTRECHT (GGDRU)

GGDrU levert een bijdrage aan de gezondheid van Utrechters, door de uitvoering van taken op gebied van:

- Infectieziektebestrijding
- Reizigerszorg
- Medische milieukunde
- Seksuele gezondheid
- Forensische zorg
- TBC-bestrijding
- Psychosociale hulp en onderzoek na ramp/crisis

Meer informatie

- 1 www.volksgezondheidsmonitor.nl
- 2 <https://wetten.overheid.nl/BWBR0024705/2019-01-01#HoofdstukIII>
- 3 www.utrecht.nl/bestuur-en-organisatie/beleid/omgevingsvisie/
- 4 www.healthhubutrecht.nl/
- 5 www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/gezondheid-en-preventie/nationaal-preventieakkoord
- 6 <http://www.euro.who.int/en/health-topics/environment-and-health/urban-health/who-european-healthy-cities-network>
- 7 <https://www.utrecht.nl/bestuur-en-organisatie/internationale-zaken/global-goals/>
- 8 www.volksgezondheidsmonitor.nl/utrechts-gezondheidsprofiel-2018/page317.html
- 9 www.utrecht.nl/bestuur-en-organisatie/utrecht-stad-van-gezond-stedelijk-leven-voor-iedereen/
- 10 www.publiekewaarden.nl/project/waardendriehoek/
- 11 <https://www.wrr.nl/publicaties/rapporten/2017/04/24/weten-is-nog-geen-doen>
- 12 www.iph.nl/
- 13 www.wrr.nl/publicaties/verkenningen/2017/01/12/wat-is-er-mis-met-maatschappelijke-scheidslijnen---35
- 14 <https://omgevingsvisie.utrecht.nl/thematisch-beleid/wonen/>
- 15 <https://omgevingsvisie.utrecht.nl/fileadmin/uploads/documenten/zz-omgevingsvisie/2016-Ruimtelijke-strategie-Utrecht-kiest-voor-gezonde-groei.pdf>
- 16 http://www.echtovervecht.nl/images/Ambitiedocument_Samen_voor_Overvecht.pdf
- 17 <https://omgevingsvisie.utrecht.nl/de-koers/>
- 18 https://www.utrecht.nl/fileadmin/uploads/documenten/zz-omgevingsvisie/thematisch-beleid/verkeer-mobiliteit/Actieplan_voetgangers_V6.pdf
- 19 www.utrecht.nl/wonen-en-leven/gezonde-leefomgeving/geluid/ontwerp-actieplan-geluid/
- 20 www.vtv2018.nl/leefstijl-en-omgeving
- 21 www.vtv2018.nl/leefstijl-en-omgeving
- 22 www.rivm.nl/volksgezondheid-toekomst-verkenning-vtv/vtv-2018
- 23 www.utrecht.nl/wonen-en-leven/gezonde-leefomgeving/luchtkwaliteit/
- 24 www.utrecht.nl/wonen-en-leven/gezonde-leefomgeving/luchtkwaliteit/
- 25 www.euro.who.int/en/health-topics/environment-and-health/air-quality/publications
- 26 <https://www.rivm.nl/publicaties/ggd-richtlijn-medische-milieukunde-luchtkwaliteit-en-gezondheid-0>
- 27 <https://www.rvo.nl/sites/default/files/2014/12/Programma%20van%20Eisen%20Frisse%20Scholen%202015..pdf>
- 28 www.euro.who.int/en/health-topics/environment-and-health/noise/environmental-noise-guidelines-for-the-european-region

- 29 <https://www.rvo.nl/sites/default/files/2014/12/Programma%20van%20Eisen%20Frisse%20Scholen%202015..pdf>
- 30 <https://ris2.ibabs.eu/Agenda/Details/Utrecht/f3ba88b4-7132-4889-95b3-1fea5c2243dd>
- 31 <https://www.utrecht.nl/zorg-en-onderwijs/jeugd-en-gezin/>
- 32 <https://rookvrijestart.rokeninfo.nl/>
- 33 <https://zorgprofessionals.utrecht.nl/samenleven-welzijn/utrecht-voor-iedereen/actieplan-utrecht-zijn-we-samen/>
- 34 www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2018/09/12/actieprogramma-kansrijke-start
- 35 <https://rookvrijestart.rokeninfo.nl>
- 36 www.healthhubutrecht.nl/
- 37 www.overvechtgezond.nl/nieuws/krachtige-basiszorg-werkt
- 38 www.jeugdengazinutrecht.nl/pagina/zwanger/jeugdgezondheidszorg/voorzorg/739739
- 39 www.jeugdengazinutrecht.nl/pagina/locatie-de-amazone/740687
- 40 www.jeugdengazinutrecht.nl/pagina/locatie-al-masoedilaan/740685
- 41 www.citydealvoedsel.nl/
- 42 <https://omgevingsvisie.utrecht.nl/thematisch-beleid/horeca/>
- 43 <https://jongerenopgezondgewicht.nl/pers/sportevenementen-voor-kinderen-worden-gezonder>
- 44 <https://www.utrecht.nl/nieuws/artikel/sportnota-2017-2020-utrecht-sportief-en-gezond/>
- 45 www.seksonderje25e.nl/
- 46 www.wrr.nl/publicaties/rapporten/2017/04/24/weten-is-nog-geen-doen
- 47 www.voedingscentrum.nl/nl.aspx
- 48 www.jongerenopgezondgewicht.nl/
- 49 www.alliantienederlandrookvrij.nl/
- 50 www.utrecht.nl/werk-en-inkomen/extras-bij-een-laag-inkomen/zorgverzekering-u-polis/
- 51 http://www.echtovervecht.nl/images/Ambitiedocument_Samen_voor_Overvecht.pdf
- 52 <https://www.utrecht.nl/bestuur-en-organisatie/publicaties/onderzoek-en-cijfers/onderzoek-over-utrecht/armoedemonitor/>
- 53 www.platform31.nl/publicaties/mobility-mentoring
- 54 www.wrr.nl/publicaties/rapporten/2017/04/24/weten-is-nog-geen-doen
- 55 <https://omgevingsvisie.utrecht.nl/fileadmin/uploads/documenten/zz-omgevingsvisie/thematisch-beleid/verkeer-mobiliteit/2012-01-ambitiedocument-utrecht-aantrekkelijk-en-bereikbaar.pdf>
- 56 <https://omgevingsvisie.utrecht.nl/fileadmin/uploads/documenten/zz-omgevingsvisie/thematisch-beleid/verkeer-mobiliteit/2016-05-mobiliteitsplan-utrecht-2025-slimme-routes-slim-regelen-slim-bestemmen.pdf>
- 57 www.utrecht.nl/ondernemen/
- 58 www.rivm.nl/volksgezondheid-toekomst-verkenning-vtv
- 59 www.pharos.nl/over-pharos/programmas-pharos/ehealth4all/
- 60 www.volksgezondheidsmonitor.nl/gezondheid-voor-iedereen/page488.html
- 61 www.uvh.nl/waardigheidscirkel
- 62 www.utrecht.nl/fileadmin/uploads/documenten/9.digitaaloket/Subsidies/Preventie-en-handhavingsplan-alcohol-2015-2018.pdf

Colofon

Uitgave

Gemeente Utrecht

Volksgezondheid

Fotografie

Tineke Dijkstra (P. 1)

Gemeente Utrecht (P. 2, 21)

Ramon Mosterd (P. 4, 15, 32)

Juri Hiensch (P. 8, 10, 12)

Renzo Gerritsen (P. 9)

Sacha Beemsterboer (P. 16)

Freerk Sleedoorn (P. 24)

Uwe Bauch (P. 29)

Henni Bunnik (P. 35)

Utrechts Archief (P. 41)

Juni 2019